

Muzej u dolini, Ironbridge Gorge

Kolijevka industrijske revolucije

Neil Cossons

Godine 1979. proslavljena je dvjestogodišnjica prvog željeznog mosta. Jedan od najpoznatijih simbola industrijalizacije u Engleskoj 18. stoljeća, također je i žarišna točka predjela Ironbridge Gorge, koji se prostire 5 kilometara od Coalbrookdale do Coalport u Telfordu, Shropshire. Tu je Ironbridge Gorge zaposlen održavanjem i tumačenjem ostataka ove »kolijevke industrijske revolucije«, područja značajnog za razvoj industrijalizacije u cijelom svijetu. Godine 1978. muzej je dobio prvu nagradu »Evropski muzej godine«, koju je stvorilo Višeće Evrope.

Ako i jedno područje može svojatati značajku da je »rodno mjesto« moderne industrijske tehnologije, dolina rijeke Severn, Shropshire, Engleska, sa centrom oko Coalbrookdale i Ironbridge ima mnogo opravdanja za takav zahtjev. U prvim desetljećima 18. stoljeća odvijali su se tu događaji koji su bili od osnovne važnosti u evoluciji ljudske civilizacije, ne samo u Britaniji nego, napokon, u cijelom svijetu. Tu se još uvijek mogu pronaći sačuvani obilni znaci industrijskog buđenja, koje je učinilo Britaniju prvim industrijskim društvom. To je bilo u Coalbrookdaleu 1709. godine; kvekerski vlasnik talionice Abraham Darby usavršio je tehniku taljenja željezne rudače pomoću koksa, umjesto tradicionalnog drvenog uglja, i upravo je taj napredak doveo do ogromnog porasta ljevaonica željeza u okolnom kraju. U slijedećem stoljeću Coalbrook je postao središte jedne nove tehnologije, koja se zasnivala na lako dobavljivom željezu; u Coalbrook i naokolo njega lijevani su prvi željezni valjci za Newcomen parne strojeve, napravljene su prve željezne tračnice (prethodnice moderne željeznice), prvi željezni most, željezni brod, željezni akvedukt, te prva zgrada sa željeznom konstrukcijom; oblikovali su je ljudi s novom

i jedinstvenom stručnošću. Godine 1802. Richard Trevithick, glasoviti inženjer iz Cornwalla, došao je u Coalbrookdale da iskoristi tu stručnost kod gradnje prve parne željezničke lokomotive na svijetu.

Nakon 1810. godine, željezna industrija Shropshirea je pretrpjela stanovit nazadak suočivši se s brzim porastom proizvodnje u područjima kao što su Južni Wales i Black Country, a bila je posebno teško pogođena krizom nakon 1815. godine. Proizvodnja željeza krenula je na sjever, dalje od rijeke Severn, premda je nastavljala industrija, koja se služila željezom, a naročito u Coalbrookdaleu, gdje je 1851. godine tvornica bila smatrana najvećom ljevaonicom u Ujedinjenom Kraljevstvu. Do tada su njezine aktivnosti bile koncentrirane uglavnom na arhitektonsko i figurativno lijevanje, za koje je stekla ugled širom svijeta i ogromno izvozno tržište. Pedesete godine 18. st. također su označavale početke nove industrijske aktivnosti u klancu rijeke Severn, što je u stanovit mjeri nadoknadilo nazadak u industriji željeza. Proizvodnja dekorativnih emailiranih pločica bila je najvažnija i tvornice pločica u Carven Dunnillu i Mawu (podignute na južnoj obali rijeke, više uzvodno od već dobro uvedene tvornice porculana u Coalportu) dobro su radile sve do šezdesetih godina, kad su i one zatvorene.

Danas jedinstvena kvaliteta Coalbrookdalea i Ironbridgea potječe od preživjelih spomenika tog ranog eksplozivnog industrijskog rasta. Visoka peć Abrahama Darbya još uvijek postoji, dok u blizini sadašnja Coalbrookdale kompanija (sada dio od Glynwed Foundry Group — najstarija željezara na svijetu, koja je aktivna na svom prvobitnom mjestu) — nastavlja praviti željezne odljevke. Prvi željezni most sagrađen 1779. godine dao je svoje ime gradu koji se razvio oko njega, a u blizini, u Longdon-upon-Tern, jest prvi željezni akvedukt, koji je Telford sagrađio 1796. godine kao prototip za svoj veliki Pontcysyllte akvedukt iz godine 1805. Međutim, područje Ironbridge Gorge nudi mnogo više nego što su sami tehnološki spomenici, a rani nazadak ovog kraja, što je imalo za posljedicu očuvanje velikog dijela industrijskog okoliša — kuća vlasnika že-

ljezare i radnika, njihove crkve, kapele, škole, institute i gostionice — pružio je izvanrednu priliku da se sačuva na svom prvobitnom mjestu ova »kolijevka industrijske revolucije«. Pejzaž, koji je zrio u bačvi 250 godina, nedirnut opsežnom industrijskom aktivnošću ili rastom gradova, priobavlja bitan kontekst za specifične lokacije tehnoloških dostignuća.

Osebuju gradski predio raširen na jug okrenutim padinama klanca, dramski viseće šume Benthalla s druge strane rijeke, nabacano zajedništvo grada i okoline i nesmetana običnost esencijalan su ambijent za te same lokacije. Upravo s ciljem da se što je više moguće očuva ovaj predio, osnovan je Ironbridge Gorge Museum Trust 1968. godine.

Počeci muzeja

Prvi koraci prema čuvanju industrijske arheologije kanjona mogu se otkriti mnogo dalje u prošlosti od ovoga. Godine 1959. Allied Ironcounders (Udružene ljevaonice željeza), tadašnji vlasnici Coalbrookdale Ironworks, slavili su uspomenu na 250. godišnjicu Darbyjevog procesa taljenja koksa, otvorivši za publiku novotvorenom Old Furnace (Staru talioničku peć) zajedno s muzejom lijevanja željeza, koji je sa svojim izloženim predmetima na otvorenom predstavljao značajan korak naprijed u muzejskom razmišljanju toga vremena. Dva čovjeka, dr Arthur Raistrick, kveker, historičar i pisac, i dr G. F. Williams, tehnički direktor tvornice, uvelike su zaslužni što je ovaj prosvijećeni i dalekovidni projekt ostvaren. Obojica su imali dugotrajne veze s ovim područjem: Raistrickov rad tijekom mnogo godina rezultirao objavljivanjem »Dinastija ljevača željeza« 1953. godine, dok je, čudnim slučajem, gotovo trideset godina ranije Williams bio odgovoran za demontiranje Coalbrookdale stroja za lijevanje traverza radi čuvanja u muzeju Henryja Forda u Detroitu. Tridesetih godina Željezni most bio je zatvoren za promet vozila i upisan kao spomenik kulture iz davnina, a to je prva industrijska tvorevina zaštićena na ovaj način.

Pedesetih i šezdesetih godina našeg stoljeća dolazi do brzog porasta zanimanja za industrijsku ar-

heologiju, te je Ironbridge Gorg u cjelini bila poznata kao značajna područje ne samo za industrijsku povijest nego i zbog toga što se mnogo toga sačuvalo na tlu, koje je u biti ostalo netaknuto. Slavljenja rasprava Michaela Rixa iz 1955. godine u »Amateur Historian«, u kojoj se termin »industrijska arheologija« pojavio prvi put, odnosio se obilno na ovaj klanac, dok je u trećem broju »Journal of Industrial Archaeology« u novembru 1964. godine upućen jedan strastveni poziv za uspostavom »nacionalnih parkova« industrijske arheologije, izjavljujući da je Ironbridge Gorge (Klanac kod Željeznog mosta) prvi kandidat za takvo imenovanje. Ali bilo je to podizanje jednog novog grada Dawleya (kasnije povećanog i prozvanog Telforda) koje je označilo prvi korak prema jednoj suvisloj politici za očuvanje industrijskih ostataka klanca.

Postojao je prijedlog da se oživi ekonomija propalog područja ugljenokopa Istočnog Shropshirea koristeći uredbu zakona o novim gradovima iz 1946. godine, tako da se podigne nov grad s novim kućama i tvornicama; mnoge od njih podignute su na napuštenom industrijskom tlu, koje je vraćeno u prijašnje stanje, a u namjeri da se pruži novi dom za višak stanovništva iz konurbacija West Midlandsa, a to je koncept, koji je desetljeće i pol bio u cvatu, dok nije i sam podlegao preraspodjeli vladinih financijskih sredstava, koja je nastala kao odgovor na probleme stvorene propadanjem središta gradova, niskim ekonomskim rastom i statičnom populacijom. Klanac je bio posebno uključen unutar određenog područja novoga grada kao priznanje njegovoj historijskoj važnosti i prednostima njegovog potencijala, te je upravo Dawley Development Corporation (Korporacija za razvoj Dawleya), pomogao da se ostvari muzejski trust za klanac kod Željeznog mosta. Taj trust je uspostavljen kao društvo s ograničenim jamstvom, registriran kao nekomercijalno društvo, a njim upravlja Izvršni odbor od 15 članova, od kojih su kotarska vijeća i korporacija za urbani razvoj imenovala svaka po 2 člana. Predsjednik je bio E. Bruce Ball, nedavno umirovljeni tehnički direktor obližnje inženjerske kompanije, koji je bio veoma zainteresiran za povijest tehnologije i za sačuvanje »Davida« i »Sampsona«, aparata za ventilaciju visoke talioničke peći i njegove kompanije. Organizacija »Prijatelji muzeja« stvorena je u namjeri da ohrabri i kanalizira pomoć od mje-

sne zajednice za projekt novog muzeja, a njezini su članovi radili satima da raščiste grmlje, demontiraju, transportiraju i restauriraju mašineriju i ponovo je podignu na pravom mjestu. Mladi prestupnici iz lokalnog zavoda daju svoj veliki doprinos kao i grupa učenika, grupa dobrovoljaca; tokom blagdana i vikenda i vojska.

Koncept muzeja

Opći koncept muzeja bio je da glavna mjesta od historijske i arheološke važnosti u klanu — jedno područje nekih 5 kilometara dugo i 1 kilometar široko — treba da dospiju pod upravu jednog trusta u svrhu njihovog konzerviranja i izlaganja. Osim toga, muzej na otvorenom jednog više tradicionalnog tipa podigao bi se u Blists Hillu na istočnom kraju klanca. Osnovni princip muzejskog trusta je: čuvati na originalnom mjestu, gdje god je to moguće. Samo gdje se ovako ne može raditi, zbog gradske obnove, industrijske modernizacije ili razvoja ceste, na primjer, razmišlja se o preseljenju i ponovnom podizanju u »Muzej na otvorenom« u Blists Hillu. Slijedeći ovaj princip, projekt »Ironbridge« (Željezni most) ima stanoviti broj suštinskih prednosti, od kojih je možda najznačajnija relativna kompaktnost cjelokupnog uključenog područja. To čini čuvanje na originalnom mjestu realističnijim, izraženo govorom konzumenata, iako nema sumnje da ukoliko postoji ispravna politika uprave na interpretaciji i promicanju, ista bi se tehnika mogla primijeniti posve uputno i financijski uspješno i u predjelu osrednje veličine. Ovaj koncept integriranog upravljanja historijskim lokacijama klanca od jedne jedine uprave bio je oduvijek i nadahnuće i izazov za projekat »Ironbridge«. Po prvi put jedna je organizacija stvorena s tom svrhom, a k tome, i nestatutarna, imala je priliku da planira, koordinira i upravlja konzervacijom i interpretacijom jednog područja, koje ne samo da je bogato obdareno važnim ostacima nego je, što je podjednako važno, bilo historijski i geografski suvislo, a bilo je očajno potrebno brige i pažnje. Ova shema, značajno i ispravno zamišljena kao »muzej«, nije zadovoljavala ni na koji način sve zahtjeve pristupa tome kao da je »nacionalni park«, ali to je bilo praktično, a s blagotvornom primjesom neovisnog dobrotvornog statusa to je bilo također i dostižno.

Ako se prihvati da je primarna funkcija kojeg muzeja konzervacija

— sačuvanje, a drugorazredna — upotreba, tada osnovna muzejska filozofija mora izvirati iz najviše zadovoljavajućih sredstava za očuvanje muzejskih dobara. Na polju industrijskog nasljedstva u Ujedinjenom Kraljevstvu posljednjih deset godina pokazalo je da se očuvanje na originalnom mjestu očitivalo kao jedino izvedivo i arheološki prihvatljivo sredstvo da se zadrže neki tipovi mjesta, a kao najpoželjnije sredstvo za mnoga druga. Više od 150 projekata za konzervaciju je u toku, većina je izvan orbite postojećih tradicionalnih muzejskih organizacija. S gledišta potrošača, prirodna fascinantnost neke zgrade, koja je još uvijek na svom originalnom mjestu logično je proširenje često citirane izreke da magija muzeja leži u njegovim originalnim predmetima. Povećani interes za industrijsko nasljeđe, više dokolice, povećana pokretljivost ljudi i nove pokrajinske turističke uprave sklone pomicanju turizma, a željne da smanje pritisak »tradicionalnih« atrakcija, sve to pridonosi ekonomskoj izvedivosti konzervacije na originalnom mjestu. Početni kapitalni izdaci su, naravno, značajno niži. U Ironbridgeu Blists Hill, Muzej pod otvorenim nebom tako formira rezervoar za izložke, koji se moraju seliti (premješati), te iako će se za posjetioca razviti u suvislu cjelinu, u konzervacijskim terminima to se mora promatrati u kontekstu drugih mjesta ovog muzejskog trusta (Museum Trust). To nije jednostavno rečeno područje uskladištenih viškova, niti je sirotište za nepotrebne zgrade; osnovni plan i politika nabavki sačinjavaju bazu njegovog razvoja, a pojedini izloženi predmeti ugrađeni su u krajolik toga zemljišta tako da konačno stvore sveukupni ambijent prošlosti. U tom pogledu muzej pod otvorenim nebom više odražava ono što se može nazvati sjevernoameričkim principima u svom radu na rekonstrukciji nego tradicionalni skandinavski ili srednjoevropski tip pristupa gledanju na muzej folkloru. Specifična područja naznačena su za razne grane proizvodnje, topografija i šumovita priroda zemljišta dozvoljavaju znatnu širinu unutar okvira osnovnog plana u apsorpiranju novih izložaka kako ovi postaju dostupni. Jedna druga prednost je u tome da Blists Hill muzej pokušava što vjernije odraziti industrijski pejzaž istočnog Shropshirea, koji je tipična nasumična mješavina stambenih naselja, industrije i poljoprivrede bez ikakvog jasnog plana. Stvaranje ove iste na-

sumice u muzeju, međutim, mora biti veoma smišljeno i svjesno provedeno.

Upravljanje i financije

Što je novom trustu nedostajalo, bili su novac i osoblje, te su prve tri godine bile uglavnom posvećene ovom pitanju. Prvi apel, upućen prvenstveno lokalnoj industriji, ostvario je 73.000 funti i to je omogućilo imenovanje prvog osoblja. Godine 1970. zemljište coalbrookdaleske talioničke peći i muzej predani su u ruke trustu od tadašnjih vlasnika Glynwed Foundries u zakup od 99 godina, a slijedeće godine trust je imenovao direktora. Dugoročne novčane potrebe trusta su bile znatne, te je bilo brzo shvaćeno da ako kapitalni dohodak ne bude znatno povećan — troškovi za prvu fazu razvoja su procijenjeni na 1 milijun funti — plan ne bi nikad krenuo s mjesta. U skladu s tim jedna firma konsultanata za prikupljanje financijskih sredstava unajmljena je da savjetuje trust o prikupljanju fondova, a kao rezultat njihovih preporuka osnovan je 1971. godine Ironbridge Gorge Museum Development Trust (Trust za razvoj muzeja Ironbridge Gorge). Ciljevi ovog trusta bijahu jednostavni: podići kapital za muzej i ubacivati ga »horizontalno«. Na ovaj način, dokazivalo se, rukovođenje operacijom prikupljanja novčanih sredstava moglo je biti odvojeno od svakodnevnog posla na razvoju samog muzeja i namještanja osoblja, izbjegavajući time unakrsno prelaženje problema s jednog na drugog. Osjećalo se da bi darovatelji trebali imati udio u operaciji kao staratelji tijela za prikupljanje novčanih fondova, tako im omogućujući da koriste svoj utjecaj i »moć molbe« više efektivno, a odvojeni trust je to omogućio. Jedan referent za pitanja razvoja uzet je u službu s punim radnim vremenom da vodi poslove trusta za razvoj (Development Trust) i da bude veza s upravom muzeja. Nema nikakve sumnje da se za znatan uspjeh ove kompanije za sakupljanje novca ima zahvaliti njenoj formalnoj odvojenosti od aktivnosti samog muzejskog trusta koji je bio i više nego potpuno zauzet svojim vlastitim programom razvoja. Početni cilj od 1 milijuna funti bio je dostignut za manje od šest godina; taj dohodak je uglavnom u obliku udruženih darova raznih industrija i fundacija nadopunjenih dotacijama statutarnih tijela, a trust za razvoj je sada angažiran na svojoj

»kampanji drugog milijuna«. Za nepunu godinu dana ta je kompanija prošla pola puta.

S jednim kapitalnim dohotkom, koji se može razumno predvidjeti, a dolazi iz trusta za razvoj, bilo je moguće da muzej planira svoj vlastiti program s pouzdanjem. Projekat je već bio tekao više od 3 godine, te je bilo od bitne važnosti da napravi brzi napredak prema otvorenju u namjeri da se i publici i darovateljima novca pokaže da je muzej pothvat vrijedan truda. Naponi su bili koncentrirani na Blists Hillski muzej pod otvorenim nebom, gdje je kanal bio iskopan, a mašina za namotavanje (i odmotavanje) na paru i mitnica u Telfordu rekonstruirana na vrijeme za formalno otvorenje u ožujku 1973. god. U namjeri da se dostigne i održi ovaj tempo razvitka godine 1972. primijenjena je struktura uprave, koja je održavala što točnije operativne i budžetske potrebe muzeja, a mogla se širiti i, ako je potrebno, prilično bezbolno modificirati; ova upravna struktura je, u bitnom, danas još uvijek u pogonu. Tri rukovodioca sekcija bili su zaposleni, da bi zajedno s direktorom oblikovali tim za rukovođenje i politiku poduzeća, a svaki je imao specifične odgovornosti, koje su se podudarale s jednim budžetskim područjem. Prvi je bio kustos za tehnologiju odgovoran za sve kapitalne radove, zbirke, konzervaciju i dokumentaciju s jednim malim timom obrtnika, koji su bili njemu odgovorni. Upravitelj za interpretaciju postao je zadužen za svakodnevno vođenje muzeja, tumačenje mjesta izložaka, usluge posjetiocima, službu čuvanja izložaka, vođenje politike publikacija, uredničku kontrolu i bezbjednost. Pod njegovom kontrolom bili su rukovodilac službi za posjetioce zajedno s osobljem na mjestima izložaka, demonstratorima i osobljem sigurnosti. Trećeimenovani bio je komercijalni direktor, koji je odgovoran za sve trgovačke aktivnosti, upravljanje i rukovođenje prodajnih tržišta muzeja, poštanskih narudžbi i prodaje na veliko muzejskih produkata trgovcima na malo.

Izlaganje i reklamiranje

Dva područja, koja nisu bila kako treba obuhvaćena funkcionalnom strukturom rukovodilačke ekipe, zahtijevala su posebnu pažnju od početka: vizualna predstava i reklamiranje muzeja kod publike. Razmišljanje koje stoji iza muzejske politike vizualnog dizajna jednostavno je. Za

publiku je muzej ponajprije vizualni doživljaj; da neki muzej uspije, on treba najviši standard vizualne interpretacije i prezentacije. U slučaju Ironbridgea ovo je utoliko važnije, jer su razni elementi muzeja rašireni u malim komadima preko jednog priličnog područja, tako da putokazi, izložene stvari, dijagrami i dizajn publikacija moraju ispuniti dodatnu funkciju integracije dijelova, da bi se formirala shvatljiva cjelina. Vjerojatnije je da će pažljiv izbor jednog vanjskog konsultanta za dizajn garantirati kvalitetu više nego stvaranje čitavog studija za dizajn u muzeju; on dodaje priliku »odabiranja konja za trku«, a značajno je jeftiniji. Konačno između klijenta i dizajnera mora postojati bliskost, da rezultati ne bi bili drugorazredni ili gori od toga. Ovi faktori doveli su do izbora firme Robin Wade Design Associates, koja radi za muzejski trust sedam godina, rukujući cjelokupnim dizajnom za izložke i dijagrame, te ispunjujući osnovnu ulogu u razvrtku politike interpretacije. Održati kvalitetu dizajna bila je jedna od najtežih zadaća za osoblje muzeja, budući da tako mali broj ljudi cijeni tu kvalitetu, ali nema sumnje da je svaki uspjeh, što ga je muzej postigao od svoga otvorenja 1973. god. u velikoj mjeri rezultat odlučnosti da se svjesno integriraju kvaliteta i stil dizajna, a ovo je od vitalne važnosti za užitek posjetioca i za razumijevanje klanca. Časopis »Dizajn« je to izvrsno sažeo u svom prikazu muzeja:

Potreban je snažan element identifikacije da povuče sve dijelove u jednu celovitu i podjednako snažnu uredničku politiku... Ironbridge je riješio prvi problem vrlo jednostavno — upotrebljavajući izvršne dijagrame i literaturu, što je učinjeno tako pristupačnim da posjetilac mora biti čvrste volje, a da ne ode punih ruku. Stil dijagrama je dovoljno diskretan da odgovara jednom području konzervacije, ali i dovoljno jasan da čovjeka naglo zaustavi... Kao konstrukcija projekt Muzeja Ironbridge, uzevši u cjelinu, tako je miran i nenametljiv da se čovjek pita što je uopće bilo da se radi. Ali tada zamislite kako se u cijelim projektom rukovali isključivo konzervatori, i uočava se njihov doprinos.

Muzej je promican od početka, koristeći mala novčana sredstva za reklamu povezana s jasnim razmišljanjima. Prvo, mjesto je jedinstveno i od najviše važnosti; drugo, rad muzejskog trusta je nov i zanimljiv; treće, muzej se stalno mijenja; i četvr-

to, reklamiranje ne smije kompromitirati integritet. Stoga su naponi koncentrirani na uredničko izlaganje u masovnim sredstvima komunikacija počinjući u februaru 1973. god. s prijemom u londonskom klubu štampe, što je direktno dovelo do novinskog dodatka od 6 strana u »Timesu«, a slijedilo je opsežno izvještavanje u stranim novinama i publikacijama. Energично i ustrajno udvaralo se radiju i televiziji, a odgovor je bio sjašan. Godine 1978. nekih 220.000 ljudi je posjetilo muzej, pola od njih djeca ili studenti na obrazovnim posjetama, a oko 12% iz inozemstva.

Iz svega ovoga treba da bude jasno da Ironbridge nije samo vježba u konzervaciji s ciljem da zadovolji interese jedne entuzijastične manjine, niti je safari-park industrijske arheologije. Priroda samog mjesta i geografsko političke okolnosti klanca su u velikoj mjeri odlučile o načinu na koji je muzejski trust nastao, a kasnije stavovi prema konzervaciji i industrijskom nasljeđu, povezani s financijskim činjenicama života, znatno su utjecali ne samo na način na koji se on razvijao nego i na red kojim su razni projekti bili ostvareni. Stoga je bitno da se uoči da je muzej djelomice proizvod svoje vlastite filozofije i dinamike, ali također djelomice i proizvod suvremenih stavova i okolnosti. On je, isto tako, samo na jednom dijelu puta kroz svoj glavni razvojni program, a konačni oblik muzeja možda neće biti ostvaren još nekoliko godina; Blists Hill, na primjer, trebao bi se aktivno razvijati barem do konca stoljeća. Međutim, buduća politika imati će za cilj konsolidaciju isto tako mnogo kao i rast, popunjujući praznine u sveukupnom spektru aktivnosti trusta kao dio jedne šire inicijative, koja teži da muzej stavi u jači položaj za određivanje njegove vlastite budućnost i lokalno i nacionalno, te da osigura da klanac dobije zauvijek pravu vrstu brige i upravljanja.

Muzejske lokacije

Coalbrookdale, prostrana dolina rijeke Severn, jest mjesto gdje historijsko značenje ovog područja ima svoje podrijetlo. Ovdje, na gornjem dijelu doline, muzejski trust upravlja starom talioničkom peći (Old Furnace), gdje je Abraham Darby prvi talio željezo uz pomoć koksa, a Muzej željeza je Princ od Walesa otvorio u julu 1979. godine. Muzej je smješten u »Velikom skladištu« (Great Warehouse), lijepoj trokatnoj zgradi, koju je Coalbrookdale

kompanija sagradila 1838. godine, a koja je godinama stajala prazna prije svoje konzervacije. Muzej pripovijeda povijest željeza od čovjekove najranije upotrebe metala do Coalbrookdale razdoblja osamnaestog i ranog devetnaestog stoljeća, kulminirajući uvođenjem masovne proizvodnje čelika osnovane na Bessemeru i procesima otvorenog ognjišta. Najviši kat posvećen je zajednici Coalbrookdalea, Darbyjevima, kompaniji, te ljudima o čijoj je vještini i poduzimljivosti ovisilo ovo područje.

Također u gornjem djelu doline muzejski trust upravlja kvekerskim grobljem, gdje leži većina Darbyjevih i njihovih kvekerskih kolega. Ulicom tesara (Carpenters Row) koju je 1783. god. sagradila kompanija za svoje namještenike, a sada je restaurirana da ilustrira životne uvjete radničkih obitelji u dolini; i Rosehill House, gospodskom kućom Darbyjevih, s koje se pruža vidik na mjesto, gdje je visoka peć, a obnovljena je kao namještena kuća tvorničara željeza. Kolnica kuće Rosehill preuređena je u malu galeriju i tu su izložene ilustracije iz kolekcije Elton, jedne istaknute zbirke knjiga i slika iz razdoblja industrijske revolucije. Dalje niz Coalbrookdale obnovljene su četiri kućice s drvenim kosturom, sagrađene 1636. god.; vjerojatno rano u 19. stoljeću jedna od kućica je pretvorena u kovačnicu, te danas radi tu jedna skupina kovača praveći kovano željezo s modernim dizajnom, ali upotrebljavajući tradicionalnu tehniku. Preostale kućice, kao i stanovit broj drugih malih stambenih zgrada, koje trust posjeduje, pruža smještaj ljudima, koji rade u muzeju — osoblju, dobrovoljcima i studentima na istraživanju. Jedan od glavnih ciljeva konzervacije muzejskog trusta bio je da se osigura dugoročni opstanak »Željeznog mosta«, središnje točke cijelog područja klanca i muzejskog kompleksa. Most, odliven 1779. godine, najraniji je rad građevinarstva u kojem je metal imao strukturalnu ulogu, te je od fundamentalne važnosti u povijesti tehnologije, a njegova arheološka važnost kao spomenik počecima modernog industrijskog čovjeka priznata je u cijelom svijetu. Danas se na mostu odražavaju godine zanemarenosti, a i posljedice ozbiljnog pomaka obale na obje strane klanca rijeke Severn, ali resturatorski rad započeo u aprilu 1972. godine trebao je spriječiti daljnje pogoršavanje. Kao rezultat napora, koj je poduzeo muzejski trust, skupljeno je 180.000 funti potrebnih da se dovrši rad na re-

stauraciji. Prva etapa radova na konzervaciji bila je posvećena učvršćenju sjevernih potpornja mosta. Druga faza obuhvatila je cijelu građevinu, a kao jedno njeno proširenje bila je obnovljena mitnica na južnoj strani mosta. Ona se danas upotrebljava kao informacijski centar za posjetioce, te izložbena i prodajna površina. Četvrt milje niz rijeku od mosta stoje ostaci Bedlamskih visokih talioničkih peći iz 1757. god., jedinih visokih peći iz velikog perioda ekspanzije shropshireske željezne industrije iz osamnaestog stoljeća, od kojih je nešto znatnije ostalo. Dotacija od Ministarstva za okolinu omogućila je da se dovrši prva etapa iskapanja i restauracije, a jedno dobrotvorno društvo dalo je novčana sredstva za planiranje okolnog područja. U Coalportu tvornica porculana, koja je prestala s radom 1920. godine, bila je restaurirana zajedno sa susjednim dijelom Shropshireskog kanala, i tako tvori bazu Coalportskog muzeja porculanskih tvornica, gdje je tehnika proizvodnje porculana ilustrirana u obnovljenim radionicama, zajedno s poviješću ljudi i proizvođa kompanije u razdoblju od 150 godina.

Muzej pod otvorenim nebom u Blists Hillu zauzima jako pošumljeni obronak brda, koji se diže iznad Coalporta, a i sam je bogat ostacima prijašnje industrijske aktivnosti. Tu je gornja razina Shropshireskog kanala i nakrivljena ravan, koja ga povezuje s Coalportom bila restaurirana, a 3 talioničke peći iz ranog 19. stoljeća bile su iskopane i konsolidirane zajedno s njihovim kućama aparata za ventilaciju. Okno jednog ugljenokopa ponovo je iskopano, a jedan parni stroj je u dnevnoj upotrebi dižući kabinu lifta. Druge rekonstruirane zgrade uključuju mitnicu, koju je projektirao Thomas Telford kao dio popravka njegove Holyhead Road, rudarsku kućicu i misionarsku crkvu sagrađenu osamdesetih godina prošlog stoljeća za obližnju rudarsku zajednicu, štampariju, mesnicu, postolarnicu i pilanu. Najveći izložak u Blists Hillu je željezara, sada je u toku rekonstrukcija, gdje će se kovano željezo praviti tradicionalnim procesom pudlovanja, a kao posljedica toga — posredstvom lokalnog dioničkog društva prodavat će se šipke valjanog željeza. Kao dodatak koji razjašnjava ostali dio klanca, Blists Hill postaje bitan; iako će poput svih tradicionalnih muzeja pod vedrim nebom biti kritički promatran s gledišta konzervatora, njegov ogroman potencijal živog prenosnika slika i ideja je i više

nego opravdanje za njegovo postojanje. Tu se koncept »živog muzeja« može u potpunosti iskoristiti s brojnim izlošcima u radu, uključujući proizvodnju kovanog željeza i razne obrtne procese u pogonu, vozila koja vuku konji, čamce na kanalu, namještene kuće i kućice. Demonstratori izložaka i vodiči, elektronski »stupovi za slušanje« i muzejska literatura sačinjavaju sredstva za interpretaciju, dok se čvrsto drže politike protiv upotrebe etiketa na licu mjesta, jer to okužuje izložene predmete i krajolik, te razara iluziju o vremenu i mjestu u glavama posjetilaca.

Znanstveno istraživanje i obrazovanje

Idemo sada ukratko ispitati sadašnji položaj muzeja i njegovu buduću politiku. Mnogo je od uloženog povijesnog istraživanja došlo od muzejskog počasnog povjesničara Barrie Trindera, te jedne mreže dobrovoljnih savjetodavnih grupa, koje su pokrivala specijalistička područja. Osim toga, muzej je aktivno podsticao upotrebu svojih zbirki u svrhu naučnih istraživanja, a jedan niz postdiplomskih znanstvenih radnika, mnogi iz inozemstva, radili su u Ironbridgeu na predmetima koji se odnose na rad muzeja. Ovi se protežu od izravnog historijskog i arheološkog istraživanja, na primjer, domaće pučke arhitekture, te povijesti lončarstva i proizvodnje pločica, do rekreacione politike uprave u klancu i izlaganja tehničkih izložaka. Taj poredak bio je dobar, stavljajući istraživanje na programiranu osnovu i postižući rezultate uz minimalne troškove za sam muzej. Znanstveno istraživanje jedno je od onih aktivnosti koju malo muzeja stavlja u neki formalan položaj, ali se osjetilo bitnim da se koordinira i upravlja naučnim istraživanjem u Ironbridgeu u namjeri da se osigura, kako bi postojali zdravi temelji učnosti za sve aspekte muzejskog rada. Brzi rast muzejske knjižnice za znanstveno istraživanje pomogao je u velikoj mjeri nedavno namještanje knjižničara i asistenta dokumentacije s punim radnim vremenom. Vodeći postojeću knjižnicu i Elton kolekciju, oni su doveli muzej u posebno jak položaj za širenje aktivnosti na naučnom istraživanju.

U novembru 1978. godine pokrenut je Institut za industrijsku arheologiju, kao kulminacija višemjesečnog planiranja, jedne radne grupe koju su sačinjavali dr. Jennifer Tann, profesor John Harris, profesor Gordon Tucker, Barrie Tunder, Stuart Smith i Neil Cossons. Institut će, naposljetku,

preuzeti odgovornost za postdiplomski program znanstvenog istraživanja u muzeju; sada se šest Ironbridge studenata nalazi na Aston sveučilištu u Birminghamu radeći na sticanju viših akademskih titula. Osim toga smjera, uskoro će ponuditi postdiplomsku diplomu industrijske arheologije, koja će povezati akademski studij u ekonomskoj i socijalnoj historiji i historiji tehnologije s praktičnom arheologijom i konzervacijom, zakonodavstvom u financiranju i upravljanjem, te ispuniti, nadati se je, dio male ali rastuće potrebe u Ujedinjenom Kraljevstvu i inozemstvu za školovanim industrijskim arheolozima. U smislu obrazovne upotrebe klanca od strane škola i koledža, muzej mora još mnogo da uradi kako bi ispunio svoje obaveze, iako su grupe za obrazovanje odraslih razmjerno dobro uslužene. Kod samo simbolične potpore za obrazovne aktivnosti muzeja, veći dio odgovornosti za vođenje tečajeva i pripremu materijala za tečajeve morao je ostati na samim nastavnicima i predavačima, premda je od 1972. godine muzej vodio seriju posjećenih seminara s ciljem da pobliže upozna nastavnike sa svojim postrojenjima. Sada je veliki pritisak na muzejska sredstva od strane korisnika u obrazovne svrhe, te su posjete Ironbridgeu ucrtane u nastavnom programu škola i koledža diljem Ujedinjenog Kraljevstva. Kako muzej postaje iskusniji u postupanju s obrazovnim grupama, moguće je pomoći njima u njihovoj upotrebi klanca, koji se sve više i više uzima zapravo poput neke knjižnice — mjesto gdje se uz pažljiv odabir može studirati velika raznolikost tema, crpeći iz mnogih različitih akademskih disciplina. Obrazovna posjeta u budućnosti će, to se očekuje, biti pažljivo pripravljen i veoma selektivan doživljaj obuhvaćajući ne samo muzejska mjesta nego brojne druge historijske i ambijentalne značajke klanca. U namjeri da se ostvari sav potencijal za terensko podučavanje u klancu, muzej pruža razne olakšice u tome. Godine 1978. pribavljena je jedna seminarska soba s pridruženim područjem za rad u Coalportskom muzeju tvornice porculana, dok se u aprilu 1979. godine u Coalbrookdaleu otvorila prva etapa ambicioznog stambenog centra za terenski rad. Imajući kao bazu Coalbrookdaleski književni i znanstveni institut, pribavljen je smještaj za do 65 studenata u jednom omladinskom prenoćištu, čijim stambenim dijelom institut upravlja zajedno sa Savezom omladinskih domova. Depadansa instituta je preuređena u

Walker studijski centar, koga je darežljivo osnovao Walker trust, a sada pruža učionice za obrazovne grupe koje su u posjetu. S otvaranjem stambenih prostora 1980. godine sada je moguće zadovoljiti povećanu potražnju, pretežno od strane viših razreda srednje škole i grupa sa koledža, koje žele provesti nekoliko dana studirajući u klancu.

Test za budućnost

Premda osnovna struktura muzejskog trusta ostaje kakva je bila 1972. godine, bilo je nekih značajnih promjena: rast financijske kontrole muzeja, šef računovodstva sad nadzire rad računovodstva i administracije. Osim toga, trgovačke aktivnosti počele su privlačiti porez na korporacije, od koga dobrotvorna društva nisu oslobođena, i stoga sada muzejskim prodajnim i izdavačkim djelatnostima rukuje podružnica Ironbridge Trading Company, dionička trgovačka kompanija, čiji je sav kapital u posjedu muzeja, a koja prema ugovoru predaje svoje profite muzejskom trustu. Trust kao nekomercijalna ustanova kasnije potražuje povrat poreza. Trgovačko društvo ima četiri direktora — predsjednik uprave muzeja, njegov zamjenik, direktor i šef računovodstva, a zapošljava zamjenika direktora i deset članova osoblja. Još jedan trust se stvorio the Upper Severn Navigation Trust (Trust plovidbe po gornjoj Severn) s namjerom da se sagradi replika šlepa na rijeci Severn, te da se očuvaju razne značajke plovidbe rijekom. U tekućoj financijskoj godini bruto-promet muzejskog trusta i njegove trgovačke podružnice po prvi je put premašio 1 milijun funti, a ova suma ne uključuje znatan doprinos od vladine komisije za zapošljavanje u osnivanju različitih planova, s kojima je muzej u stanju da zaposli mlade nezaposlene, kojih je sada više od 60. Jedan od nesretnih paradoksa mnogih industrijaliziranih nacija je da je u porastu nezaposlenost mladih, često vrlo kvalificiranih ljudi. Muzej je pribavio okvir unutar koga je, tijekom posljednje tri godine, moglo raditi 300 nezaposlenih ljudi, dajući ogroman doprinos samom muzeju a i, nadajmo se, dobivajući stanovito zadovoljstvo i osjećaj ispunjenja ličnih težnji onim što su ostvarili. U ovom pogledu, kao i u mnogim drugim, muzej u kome se aktivno participira postao je realnost u Ironbridgeu. Jedna od budućih sekcija muzeja, posvećena dekorativnim keramičkim zidnim i podnim pločicama, upravo je sada u razvoju uz

posvemašnju pomoć komisije za radnu snagu; prva faza sastoji se od male proizvodne radionice, koja ponovo pravi viktorijanske pločice u originalnim zgradama, gdje su se proizvodile prije jednog stoljeća.

Budućnost klanca i muzeja su nerazdvojivo povezane. Prije deset godina bilo je malo izbora za ovo područje: nastavljeno propadanje praćeno rušenjem, ili neki oblik rehabilitacije povezan ili s rekreacijom i zabavom ili poviješću i arheologijom. Iako izbor potonjeg nije nikako bio neizbježiv, da je jednom učinjen, nastale su obaveze da se zauvijek zaštite industrijski spomenici klanca kao dio općenarodnog dobra. Slijedećih nekoliko godina muzejski trust tragat će za nekom garancijom o neotuđivosti lokacija u njegovoj brizi, jednom pismenom obavezom od strane nacije za one odgovornosti za konzervaciju i integrirano upravljanje, koji su u posljednjem desetljeću pružili muzeju njegov *raison d'être*. U kojoj mjeri će biti moguće, ili čak poželjno, kretati se dalje prema jednom modelu »nacionalnog parka«, u kojem se suvislo upravlja cijelim okolišem klanca teško je predvidjeti, naročito ako se ima u vidu prevladavajući pokret ka razvodnjavanju mnogih od tradicionalnih ideala Zakona o nacionalnim parkovima iz 1949. godine. To nije samo industrijski krajolik klanca, koji je jedinstven, nego također i priroda njegovih konzervacijskih potreba. Nikakvo postojeće zakonodavstvo ne odgovara izdacima na adekvatan način, što je jedan od vječnih problema industrijske arheologije. Neizbježiva revizija administracije nacionalnih parkova, koja će možda uspostaviti koncept neotuđivih središnjih područja zaokruženih manje strogo kontroliranom periferijom, a u isto vrijeme obuhvatiti područja istaknute prirodne ljepote, mogla bi pokazati pravi put, ali ono što je uistinu potrebno jest zakon o nacionalnim dobrima, koji povezuje sve aspekte ambijentalne konzervacije, zaštite i kontrole u jedan zakonodavni spektar. Stoga će u doglednoj budućnosti muzej ostati kao nestatutarno tijelo, s konačnim garancijama od strane nacije, a sa specifičnim odgovornostima za arheologiju klanca. Glasovi prošlosti moraju se izmiriti sa svakodnevnim potrebama zajednice, koja živi i razvija se. Bitno je također održati zajedno razmišljanje o konzervaciji, koja su tako pažljivo izgrađena posljednjih nekoliko godina, premda problem, da se razjasne razlike između povijesti i arheologije, s jedne strane, a privlačivosti kraja

i povećanja s druge strane, predstavlja sve veće poteškoće. U jednom području tako osjetljivom kao što je klanac, njegov bitni karakter može biti uništen »povećanjem«, uvođenjem stranih materijala ili koncepata dizajna ili zbrkanim uređenjem krajolika, koji ne ispunjavaju nikakvu jasnu društvenu funkciju, ali smanjuju historijski ili arheološki integritet mjesta. Postoje sjajni uvjeti za senzitivnu kontrolu u klanu, a jedan od testova politike konzervacije za ovo područje, o kojoj se već dogovorilo, bit će u kojem će se opsegu taj odgovor održati i po obliku i po sadržaju. Paradoksalno je da nema tako mnogo problema s pojedincima, koji mogu poželjeti da promijene svoje nekretnine, obore stabla ili obave zidanje, ma kako bez osjećaja bile te radnje, niti je problem u prvom redu s posjetiocima, koji, možda, predstavljaju jedan od najlakše kontroliranih elemenata u jednadžbi, iako osjetljivi na tehnike uprave, koja uvelike može odstraniti bilo kakve štetne učinke koje bi posjetioci mogli imati na zajednicu i krajolik; problem je u velikoj mjeri upravo s onim statutarim tijelima u čijim rukama budućnost krajolika, uvelike, leži. Da bi baština klanca imala budućnost traži se razumijevanje u dubinu kao i u širinu; detaljna arheološka, historijska i ekološka procjena zašto je klanac onakav kakav jest, sposobnost da se stoji uz principe, svjesna vježba u suzdržavanju, ali iznad svega osjećaj poniznosti.

Prijevod iz časopisa *Museum*, vol. XXXII, 3, 1980, str. 138—154.

Preveo s engleskog: *prof. O. Tartaglia*

BILJEŠKE

1. M. Rix: »Industrijska arheologija« »Amater povjesničar«
2. M. Rix: »Prijedlog za uspostavu nacionalnih parkova industrijske arheologije«, Časopis za industrijsku arheologiju
3. Muzejski trust je »kompanija s ograničenim jamstvom bez dioničkog kapitala, a registrirana kao dobrotvorna ustanova; na ovaj način to je nekomercijalna organizacija, koja se koristi stanovitim poreznim olakšicama, osobito oslobođenjem poreza na vlasništvo, te mogućnost povrata ličnog i korporacijskog poreza darovatelja, koji ugovorno daju fondove trustu.
4. Prošireno korištenje prestupnika koristi se Zakonom kriminalnog prava iz 1972. god., po kojem stanovite kategorije obično prekršitelja zakona po prvi put mogu raditi u muzeju, što je dio plana rehabilitacije, umjesto da ih se šalje u zatvor.

»Louvre« nauke, tehnologije i industrije Nacionalni muzej nauke, tehnologije i industrije, La Villete, Paris

Tomislav Šola

Muzejski dokumentacioni centar, Zagreb

Na savjetovanju koje su prošle godine organizirali Unesco i ICOM¹ imalo upućeniji nije mogao saznati ništa bitno novo o programiranju muzeja. Među korisnim sadržajima pojavila se dobro pripremljena posjeta gradilištu novog Nacionalnog muzeja nauke, tehnologije i industrije. Višesatni boravak u montažnim zgradama, u kojima se odvija sav posao muzeja u izgradnji, pružio je priliku da se stekne uvid u sve aspekte projekta koji bi po mnogočem morao biti i osobit i jedinstven.

Sve velike nacije svijeta (a Francuzi nikad nisu dopuštali sumnju u veličinu svoje) imaju svjetski značajne muzeje nauke, tehnike i tehnologije. Takvu instituciju nacionalnog značaja Francuska ne posjeduje. Otuda je i potekao vrlo prestižan projekt novog muzeja koji bi, bar kako je zamišljen trebao nadmašiti sve ostale gigante (Chicago, London, Washington, München, Moskva) na čijim iskustvima gradi svoje osobitosti.

Značaj nauke i tehnologije, sveprisutnost problema i prednosti koje u svakodnevnicu predstavljaju, izvor su trajne i istinski osnovane motivacije. Pariz će dobiti novu nezamjenjivu veličinu, svojevrsan »Louvre« nauke i tehnologije. Da to bude tako, a shodno veličini ambicije, iza projekta ne stoji naravno samo zainteresirana uprava metropole nego vlada koja je basnoslovno vrijedan projekt unijela u redovni budžet.

Povijest i okolnosti

Onaj tko donekle poznaje Pariz zapitać će gdje je moguće u prepunoj prijestolnici Francuske smjestiti kompleks koji očito zahtijeva mnogo prostora. Kao što je Pariz poslužila »sreća« s otvorenim platom Beaubourg, gdje se smjestila kontroverzna zgrada Centra »Georges Pompidou«, tako je i u ovoj prilici, odumiranjem dijela gradskog tkiva, u arrondissementu La Villette, sjeveroistočno od srca grada, ali unutar cestovnog prstena (dakle u centralnom dijelu Pariza), pronađeno 55 hektara pogodnih za